

Левицький Віталій

доктор історичних наук, доцент
доцент кафедри економіки та фінансів
Тернопільський національний технічний університет імені Івана Пулюя
м. Тернопіль, Україна

Радинський Сергій

кандидат економічних наук
доцент кафедри економіки та фінансів
Тернопільський національний технічний університет імені Івана Пулюя
м. Тернопіль, Україна

Vitalii Levytskyi

Doctor of Sciences (History), Docent
Associate Professor of Economics and Finance Department
Ternopil Ivan Puluj National Technical University
Ternopil, Ukraine

Sergii Radynskyi

PhD (Economics)
Associate Professor of Economics and Finance Department
Ternopil Ivan Puluj National Technical University
Ternopil, Ukraine

ПРОБЛЕМИ УПРАВЛІННЯ ФІНАНСОВО-ЕКОНОМІЧНИМ ПОТЕНЦІАЛОМ НАЦІОНАЛЬНОЇ ТА РЕГІОНАЛЬНИХ СИСТЕМ

THE PROBLEMS OF FINANCIAL AND ECONOMIC POTENTIAL MANAGEMENT OF NATIONAL AND REGIONAL SYSTEMS

Зміни міжнародного порядку, що відбуваються під впливом глобалізації, не тільки трансформують економічні відносини, а й сприяють трансформації методологічних підходів у економічних дослідженнях. Вже змінилося кілька поколінь економістів, які обирають в якості об'єкта дослідження не «причини багатства народів», а «економічний зростання» і «моделі господарювання». Однак до сих пір теоретична база вивчення сучасних моделей господарювання як об'єкта наукового дослідження залишається актуальною, що підтверджується затребуваністю даного напрямку в фундаментальних і прикладних дослідженнях, а також високим рівнем розбіжностей, які припускають дослідники при висвітленні проблем господарського розвитку. Процеси формування просторової інтеграції економіки регіонів України не відповідають сучасним вимогам, а суб'єкти господарювання регіонів, котрі вступають в економічні відносини в рамках формується економічного простору, не мають ефективних механізмів та інструментів інтеграції.

Учасники процесу економічної взаємодії повинні орієнтуватися на реалізацію таких найважливіших принципів економічної інтеграції, як обов'язкове узгодження між регіонами і державою пріоритетів економічної політики, пов'язаних з процесами просторової інтеграції, оптимізацією розвитку міжрегіональної інфраструктури, покращення ефективності використання комерційних ресурсів територій.

Розвиток України на сучасному етапі характеризується зміщенням акцентів в сфері державного регулювання територіального розвитку в напрямку адміністративної та фінансової децентралізації та супроводжується передачею повноважень і ресурсів на місцевий рівень. Основною метою таких реформ виступає формування організаційно-економічних засад розвитку територіальних громад в Україні на основі ефективного використання їх фінансово-економічного потенціалу. Зазначене підвищує відповідальність

органів місцевого самоврядування за раціональне використання ендogenous потенціалу громади, ефективність організації життєдіяльності її мешканців та залучення незадіяних джерел розвитку території. Виконання цих завдань вимагає наукового обґрунтування шляхів формування фінансово-економічного потенціалу територіальних громад на принципах інклюзивного зростання та забезпечення їх спроможності, що має відповідати пріоритетам реалізації сучасних реформ в Україні. Розвиток України на сучасному етапі характеризується зміщенням акцентів в сфері державного регулювання територіального розвитку в напрямку адміністративної та фінансової децентралізації та супроводжується передачею повноважень і ресурсів на місцевий рівень. Основною метою таких реформ виступає формування організаційно-економічних засад розвитку територіальних громад в Україні на основі ефективного використання їх фінансово-економічного потенціалу. Зазначене підвищує відповідальність органів місцевого самоврядування за раціональне використання ендogenous потенціалу громади, ефективність організації життєдіяльності її мешканців та залучення незадіяних джерел розвитку території. Виконання цих завдань вимагає наукового обґрунтування шляхів формування фінансово-економічного потенціалу територіальних громад на принципах інклюзивного зростання та забезпечення їх спроможності, що має відповідати пріоритетам реалізації сучасних реформ в Україні.

Питаннями управління, розвитку та удосконалення фінансово-економічної системи України та різних складових фінансового потенціалу досліджували знані українські науковці, такі як В. Геєць, А. Гриценко, А. Даниленко, Л. Лисяк, І. Луніна, І. Лютий, С. Львовичкін, В. Опарін, К. Павлюк, Ю. Пасічник, Д. Полозенко, В. Федосов, І. Чугунов, С. Шумська, С. Юрій та багато інших. Аналіз стану наукових розробок із вказаної проблематики у вітчизняній та зарубіжній літературі показує, що ученим та фахівцям-практикам належить вагомий теоретико-методологічний доробок щодо удосконалення фінансово-економічної системи в умовах сучасних суспільних трансформацій. Проте фінансовий потенціал виступає категорією, визначення економічної природи якої викликає певні різночитання у науковців та залишається актуальним у сучасній економічній науці.

Поряд з цим у вітчизняній науковій літературі залишаються недостатньо дослідженими питання, пов'язані з формуванням фінансово-економічного потенціалу територіальних громад в умовах системних трансформацій в економіці та державному управлінні з урахуванням положень та завдань реформи місцевого самоврядування, серед яких: створення життєздатних територіальних громад, імплементація на місцевому рівні інструментарію управління економічними процесами.

Фінансово-економічний потенціал базується на здатності до оптимізації фінансової системи держави із залучення та використання фінансових ресурсів, тому, на нашу думку, його треба розглядати як капітал, що акумулюється та формує фінансову міцність країни. При цьому не слід забувати основну мету, яка полягає у ефективному використанні грошових коштів та отриманні економічної вигоди. Тому вирішення проблеми ефективного управління фінансово-економічним потенціалом дозволить забезпечити збалансованість фінансових ресурсів у державі, визначити реальні, а не гіпотетичні, джерела фінансових ресурсів та пріоритети у фінансово-економічній політиці тощо. Тобто вагоме значення у формуванні та використанні фінансового потенціалу належить державним інституціям. Критичний огляд літератури дав змогу виявити наукові підходи щодо термінологічної ідентифікації поняття «управління фінансово-економічним потенціалом», такі як: структурний, системний, функціональний, процесний,

Структурний підхід (М. Газуда, К. Індус, М. Лалакулич) передбачає цілеспрямовану діяльність органів влади, направлена на забезпечення ефективного формування та використання матеріальної (реальних і потенційно доступних фінансових ресурсів домогосподарств, суб'єктів господарювання й органів місцевого самоврядування) та нематеріальної (організаційно-управлінських, функціонально-інфраструктурних та адаптивних можливостей економічної системи) складових фінансового потенціалу [1].

Функціональний підхід має два напрями наукових досліджень, перший (М. Газуда, К. Індус, М. Лалакулич) – діяльність уповноважених органів, спрямована на реалізацію забезпечувальної, стимулюючої та регулюючої функцій фінансового потенціалу, що має базуватися на принципах наукової обґрунтованості, самостійності, збалансованості інтересів регіону та держави, публічності та прозорості, адаптивності та гнучкості, ефективності, справедливості, відповідальності, прогресивності та поступальності [1]; інший (В. Марченко, А. Бондар) – діяльність уповноважених органів, яка націлена на забезпечення стимулюючої та регулюючої функцій фінансового потенціалу [5].

Процесний підхід (Т. Кузенко) визначає складний поетапний процес, що передбачає прийняття управлінських рішень з метою оптимізації фінансових і грошових потоків, співвідношення витрат та результатів, а також збільшення позитивного фінансового результату відповідно до обраної стратегії [3].

Системний підхід має два напрями наукових досліджень, перший (М. Газуда, К. Індус, М. Лалакулич) система, що включає певні невід’ємні атрибути (суб’єкт, об’єкт, механізм, інструменти) [1], а інший (В. Марченко, А. Бондар) передбачає комплекс інструментів, методів та способів, які застосовуються з метою ефективного формування й використання фінансових ресурсів підприємства [5].

Виходячи із зазначених підходів, слід відмітити, що управління фінансово-економічним потенціалом передбачає систему методів, механізмів, принципів, системи прийняття управлінських рішень, що передбачають, в узагальненні, формування фінансового та економічного потенціалу суб’єктів національної та регіональної економічних систем.

Технологія формування та реалізації фінансово-економічного потенціалу будь-якої системи передбачає економічно-обґрунтований механізм, що базується на формуванні та використанні різноманітних ресурсів. Механізм управління фінансово-економічним потенціалом систем базується на постановленні мети, виокремленні цільових орієнтирів та побудові раціональних напрямів управління, що представлено на рисунку 1.



Рис.1. Складові управління фінансово-економічним потенціалом національних та регіональних систем [2, с. 8]

Основна мета управління фінансово-економічним потенціалом системи оптимізація грошових потоків та максимізація надходжень коштів до бюджетів різноманітних рівнів; формування та залучення фінансових ресурсів із різноманітних джерел, що буде достатньо для фінансування різноманітних інвестиційних та виробничих програм суб'єктів; формування достатнього рівня рентабельності, забезпечення фінансової рівноваги та достатнього рівня конкурентоспроможності суб'єктів господарювання.

Основними цільовими орієнтирами досягнення мети управління фінансово-економічним потенціалом системи є: орієнтація на власні фінансові ресурси; можливості залучення в необхідних обсягах зовнішніх фінансових ресурсів (кредити, інвестиції, лізинг); формування бази фінансових ресурсів при допустимому рівні ризику; наявність сформованих фінансових інститутів, котрі забезпечують ефективне управління фінансами системи. Зазначене доводить необхідність формування та розвитку системи ефективного управління фінансово-економічним потенціалом національної та регіональної систем.

Основними акцентами в управлінні фінансово-економічним потенціалом системи стане:

- управління економічним потенціалом (забезпечення економічного зростання, стимулювання фінансової спроможності та самодостатності);

- соціальним (забезпечення зростання якості та рівня життя населення, формування якісної соціальної інфраструктури);
- екологічний (формування системи захисту довкілля, як наслідок раціональне використання природних ресурсів, охорона навколишнього середовища).

Комплексно представлена схема дає можливість сформувати ефективний інструментарій реалізації політики управління фінансово-економічним потенціалом національних та регіональних систем, що має в основі мету, цільові орієнтири та ключові напрями реалізації ефективного управління. Поряд із цим, практика показує проблеми в системі управління фінансово-економічним потенціалом системи: відсутність достатнього досвіду у сфері управління фінансами на регіональному рівні (не завжди громади можуть сформувати та освоїти фінансові ресурси, їх раціонально розподілити, виявити та розвинути фінансовий потенціал, а також акцентувати увагу на розвиток окремих напрямів управління в регіональних та національних системах); обмеженість в доходній базі місцевих бюджетів; брак висококваліфікованих кадрів для формування системи управління; відсутність стратегічного бачення розвитку громад; упровадження гендерно орієнтованого підходу в бюджетному процесі; загалом недосконала система фінансового менеджменту, що призводить до неефективного управління фінансовим потенціалом та непрозорі діяльності територіальних громад.

Формування ефективної моделі управління фінансово-економічним потенціалом національної та регіональної систем здійснюється із використання функціональних елементів, котрі перебувають в тісному взаємозв'язку та взаємодії, основні серед них представлені на рис. 2.

Планування та прогнозування	Сукупність заходів щодо формування, розподілу й використання фінансових ресурсів, досягнення окреслених цілей з урахуванням можливостей найефективнішого використання ресурсів; цілеспрямований вплив на стабільний соціально-економічний розвиток національної та регіональної систем
Організація	Обґрунтована, організаційно впорядкована діяльність, спрямована на забезпечення управлінського впливу та безперервного контролю за станом і результатами розвитку національної та регіональної систем
Оперативне управління	Комплекс заходів, що провадяться на основі оперативного аналізу конкретної фінансової ситуації з метою досягнення максимального ефекту при мінімальних витратах
Стратегічне управління	Визначення обсягів фінансових ресурсів адміністративно-територіальним одиницям на перспективу для реалізації цільових програм, пов'язаних з економічним піднесенням територій, вирішенням соціальних проблем
Контроль	Діяльність, спрямована на забезпечення ефективного й результативного управління фінансовим потенціалом

Рис. 2. Функціональні елементи моделі управління фінансово-економічним потенціалом національних та регіональних систем [2, с. 11]

Охарактеризуємо кожен із елементів моделі управління фінансово-економічним потенціалом національних та регіональних систем. Зокрема, на етапі планування

здійснюються аналіз та оцінка соціально-економічного розвитку територій, потенційних фінансових можливостей місцевих органів влади щодо фінансування бюджетних програм, виявляються резерви забезпечення зростання фінансових ресурсів, обґрунтоване визначення пріоритетів і напрямів раціонального їх використання.

Функція організації визначає особливості обґрунтування та організаційного впорядкування діяльності, спрямована на забезпечення управлінського впливу та безперервного контролю за станом і результатами розвитку національної та регіональної систем.

Оперативне та стратегічне управління виступають функціональними елементами, котрі визначають заходи, що провадяться на основі оперативного аналізу конкретної фінансової ситуації з метою досягнення максимального ефекту при мінімальних витратах (оперативне управління) та визначення обсягів фінансових ресурсів адміністративно-територіальним одиницям на перспективу для реалізації цільових програм, пов'язаних з економічним піднесенням територій, вирішенням соціальних проблем (стратегічне управління).

Основні елементи системи управління формують загальний механізм управління фінансово-економічним потенціалом національної та регіональної систем. Механізм управління фінансово-економічним потенціалом представлено на рис. 3.



Рис. 3. Складові елементи системи управління фінансово-економічного потенціалу національних та регіональних систем [2, с. 11]

Діагностика та оцінка як інструмент управління фінансовим потенціалом дає змогу отримати інформаційне забезпечення для виявлення можливостей і резервів розвитку національної та регіональної систем і прийняття управлінських рішень щодо ефективного використання ресурсного потенціалу в інтересах громади.

В управлінні фінансово-економічним потенціалом національної та регіональної систем важливо: оцінити наявний ресурсний потенціал (інвентаризація власних і залучених зовнішніх ресурсів); провести розрахунок та оцінку допустимих ресурсних обмежень, визначення підходів до використання ресурсів різних типів; опрацювати та впровадити систему заходів щодо раціонального розподілу й використання ресурсів, відновлення та поповнення ресурсного потенціалу; забезпечити збереження ресурсів і довкілля територій.

У науковій літературі регулювання розглядається як процес впливу на відхилення фактичних результатів від запланованих чи нормативних. Регулювання передбачає гнучке маневрування фінансовими ресурсами (мобілізацію внутрішніх фінансових ресурсів, додаткове залучення або запозичення коштів та ін.) і своєчасну, тактичну реорганізацію фінансових відносин з метою забезпечення максимального управлінського ефекту за мінімальних витрат.

Моніторинг та оцінка механізму управління фінансовим потенціалом спрямовані на здійснення аналізу ефективності реалізованих заходів відповідно до поставлених цілей, коригування та вдосконалення системи управлінських рішень.

Головна мета моніторингу й оцінки стратегічних планів розвитку територій – отримати найвищі результати з найменшими витратами для забезпечення досягнення цілей

стратегії шляхом оцінки реалізації планів дій – заходів, завдань, програм чи проектів й оперативних цілей, їх коригування (за потреби) та виконання.

Моніторинг та оцінка є завершальним і особливо важливим етапом, його ефективно проведення слугує підставою для прийняття управлінських рішень як на місцевому, так і регіональному й державному рівнях.

Зважаючи на те, що однією з головних функцій держави є створення сприятливого фінансово-економічного середовища, вона змушена застосовувати і відповідні фінансово-економічні засоби впливу. У зв'язку з цим стає важливим аналіз взаємообумовленості та взаємозв'язку фінансового потенціалу країни та стратегії бачення національних інтересів. Зазначена ситуація ускладнює застосування як єдиного методологічного підходу, так і цілісного об'єднання виявлених аспектів досліджуваної проблеми, які в узагальненнях можна було б викласти у концепції фінансового потенціалу, що дозволило б його вважати одним з основних системоутворюючим елементом розбудови держави.

Тому проблеми фінансово-економічного потенціалу вважаються системними, які мають стосунок і пов'язують в єдине ціле регіони країни, господарюючі суб'єкти, економіку, фінанси, політику, населення та ін. Поряд з цим на фінансовому потенціалі України відображається і глобалізація фінансових процесів, яка посилюється у світовій економіці, недосконалість політики зміцнення фінансового потенціалу на загальнодержавному рівні, не окресленість компонентів, що утворюють систему його регулювання та контролю. Вдається в знаки й недостатність чіткої оцінки фінансово-економічного потенціалу України, загальноприйнятної системи індикаторів, які б надавали інформацію про негативний розвиток подій, не втілено моніторинг оцінювання об'єктів за їх фінансовим потенціалом, а також моделювання ситуацій та упередження негативних явищ [10, с. 207].

Отже, підсумовуючи проблеми, варто запропонувати теоретико-методологічні та практичні перспективи фінансово-економічного потенціалу. В теоретичному розрізі – це вирішення нагальної наукової проблеми яка передбачає визначення теоретичних і організаційно-методологічних засад зміцнення системи фінансово-економічного потенціалу в Україні. Фінансовий потенціал потрібно розглядати як вагомий елемент становлення та розвитку країни, що безпосередньо впливає на повсякденне життя громадян, господарюючих суб'єктів, областей та в цілому на галузі державно-господарського комплексу. Досліджувати фінансово-економічний потенціал доречно з огляду на те, що він є складною поліаспектною категорією, яка характеризується міцним взаємозв'язком і взаємообумовленістю його окремих частин. Під час дослідження головних елементів, що формують систему фінансово-економічного потенціалу потрібно зважати на складне сучасне становище, що проявляється у тому, що на нарощування та оптимізацію фінансового потенціалу залучених учасників має негативний вплив множинність об'єктивних і суб'єктивних факторів. Планування теоретико-методологічних і організаційно-практичних принципів зміцнення фінансово-економічного потенціалу повинно містити пояснення сутності та формулювання визначення категорії «фінансово-економічний потенціал», а також притаманних йому елементів; обґрунтування принципів функціонування фінансово-економічного потенціалу. Аналіз рівня фінансового потенціалу повинна базуватися на дотриманні принципів адекватності оцінки параметрів сутності процесів, що виступають предметом аналізу; комплексності (врахування всіх факторів, що впливають на фінансово-економічний потенціал); виокремлення основних елементів; послідовності заходів, що оцінюються [10, с. 207–208].

Теоретико-методологічні підходи до оцінки рівня фінансово-економічного потенціалу загалом та окремих його елементів мають містити критерії для визначення потенціалу, варіанти конкретних індикаторів (показників), виявлення їх максимальних значень, спостереження за визначеними показниками, співвідношення фактичних значень окремих показників з максимальними значеннями, аналіз отриманих результатів, прогнозування основних груп індикаторів (показників). Саме індикатори фінансово-економічного потенціалу повинні показувати специфіку окремого рівня, різних його елементів (населення,

домогосподарств, організацій і установ, підприємств, банківської системи, галузей господарського комплексу, регіонів та держави).

В аналітичному плані – це комплексний аналіз фактичного стану формування, функціонування та використання фінансового потенціалу. Ретельному аналізу має бути піддано виконання вимог, що висуваються до фінансового потенціалу, його спрямованість на захист інтересів громадян, господарюючих суб'єктів, регіонів, галузей господарського комплексу, держави; створення інформаційної бази для об'єктивного і всебічного моніторингу; наявність належної координації зусиль усіх суб'єктів фінансового потенціалу. Предметом комплексного аналізу повинні бути стан, тенденції, проблеми фінансового потенціалу. У ході аналізу необхідно виявляти дестабілізуючі фактори, наявність негативних тенденцій та існування невирішених проблем, з'ясувати. У практичному плані – це розробка на підставі дослідження та порівняння стану, ефективності та тенденцій розвитку фінансового потенціалу, існуючих форм і методів державного регулювання національної економіки конкретних пропозицій щодо механізмів забезпечення оптимального рівня фінансового потенціалу. Для підвищення фінансового потенціалу необхідно враховувати вплив зовнішніх факторів на процес його формування в Україні, завчасно виявляти зародження кризових явищ і вживати необхідні упереджувальні заходи щодо мінімізації їх негативного впливу; визначити чіткі кількісні орієнтири, а також конкретні шляхи реалізації зазначених орієнтирів; забезпечити поступовий перехід до цільових орієнтирів, що визначають динаміку якісних параметрів; забезпечити контроль за дотриманням основних параметрів; запровадити досконалу статистику; розробити систему оцінки ефективності використання фінансового потенціалу [5].

У сучасних умовах якісної трансформації розвитку глобальної господарської системи, в умовах нестійкості та невизначеності функціонування, основними інструментами забезпечення результативності реалізації економічних стратегій у державі виступають: формування необхідного типу державної політики модернізації економіки на рівні регіонів на засадах здійснення соціально орієнтованих засад щодо визначення векторів структурно-динамічних перетворень; застосування принципів розбудови регіональних соціально-економічних систем (РСЕС), втілення яких забезпечить проектування, розробку й визначення оптимального комплексу заходів із модернізації, що дозволяє реалізувати співвідносні функції на регіональному рівні в контексті продукування сприятливих умов заради цілеспрямованого всеохоплюючого економічного зростання з урахуванням трансформаційних змін на виправлення щодо цільових напрямів руху фазових траєкторій розвитку конкретного державного утворення [11, с. 49].

Проаналізовані підходи переконують, що нинішні інституційно-державні перетворення у суспільстві визначаються необхідністю в першочерговому здійсненні адміністративної реформи, проведення політики реструктуризації продуктивних сил в органічному взаємозв'язку з політичною і територіальною трансформаціями діючої системи керування розвитком соціально-економічних систем на регіональному рівні та змушеним внутрішнім диригуванням процесів для збалансованого розвитку з метою покращення якості життя громадян, яке має на меті узгоджене підпорядкування. Також актуальність та необхідність використання згаданого управлінського інструментарію, однозначно, сприятиме утворенню необхідних умов загальноекономічного зростання та покращення рівня та якості життя населення до рівня визначених концепцій і установок сталого розвитку згідно зі стандартами Європейського Союзу за умови реалізації соціально спрямованих принципів осучаснення регіональних соціально-економічних систем [11, с. 50].

Злагожене функціонування внутрішнього ринку загалом визначається розвитком державних інституцій, що визначають економічну поведінку господарюючих суб'єктів, загальну результативність та ефективність фінансово-економічної діяльності. При наявних умовах дослідження інституційного середовища та структурної політики на регіональному рівні розвитку внутрішнього ринку є важливим науковим і практичним завданням, адже від його успішного вирішення залежить ефективність розвитку внутрішнього ринку.

Необхідно зауважити також і той факт, що здійснення структурної політики вимагає всестороннього оцінювання наявності програм для структурних перебудов, стратегій соціально-економічного розвитку регіонів та визначення їх якості, слабких і сильних сторін, перешкод при реалізації та ризиків. При тому, головною проблемою ефективності здійснення регіональної структурної політики виступає відсутність бачення стратегії розвитку внутрішнього ринку, адже більшість їх програмних документів містять лише декларативний характер. Доречно зробити наголос і на відсутність узгодженості й підпорядкованості між стратегією розвитку України, щорічними програмами соціально-економічного розвитку, цільовими програмами, а також стратегіями поступу окремих регіонів України [13, с. 33].

В контексті реалізації стратегії економічного розвитку нашої країни важливим є формування заходів забезпечення фінансово-економічної безпеки регіонів.

Розглядаючи фінансово-економічну безпеку регіону через призму інтересів його соціально-економічного розвитку, виділяють основні принципи безпечного функціонування регіону:

- стійкість та захищеність економіки та фінансової системи регіону до впливу несприятливих факторів внутрішнього та зовнішнього походження;
- забезпеченість регіону необхідними фінансовими ресурсами та фінансова незалежність регіону у вирішенні нагальних проблем;
- оптимізація та збалансованість фінансових потоків за напрямками їх використання;
- цільовий характер й ефективність використання фінансових потоків з метою застосування якісних фінансових інструментів й технологій;
- зменшення обігу коштів у «тіньовому» секторі економіки.

В сучасних умовах постали основні загрози в аспекті забезпечення фінансово-економічної безпеки в регіонах, котрі представлені на рисунку 4.

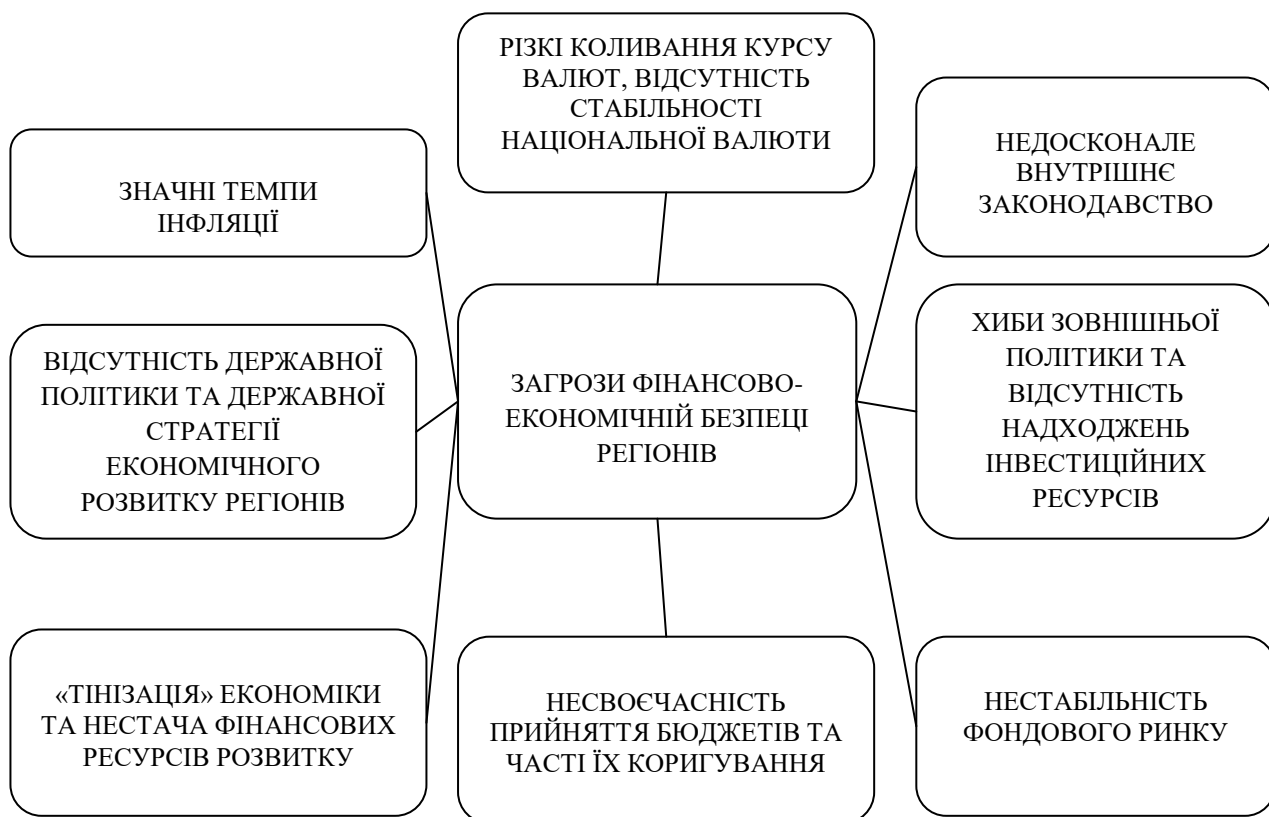


Рис.4. Загрози забезпечення фінансово-економічної безпеки в регіонах України[9]

Рис. 4. характеризує сукупність умов та чинників, які негативно впливають на фінансово-економічну безпеку регіонів та є джерелом виникнення внутрішніх загроз. У свою чергу, сукупність умов й чинників, що мають місце в економічних системах, складають зовнішні загрози, серед них слід відмітити:

- «тінізація» національної економіки та фінансових ресурсів;
- високі процентні ставки за кредитами;
- зростання криміналізації у сфері фінансових відносин;
- високі темпи інфляції;
- зростання цін інфляції на енергоносії;
- загрози фінансово-економічній безпеці регіонів;
- широкі коливання ринкового курсу валют;
- нестабільність фондового ринку.

З цього випливає, що одна і та ж загроза може трактуватися як внутрішня, так і зовнішня. Серед важливих загроз фінансово-економічній безпеці соціально-економічного розвитку регіонів має місце проблема «тінізації» майже у всіх галузях економіки.

За даними Міністерства економіки України її відсоток становить 27 % офіційного ВВП. Загально відомо, що «тінізація» дестабілізує грошовий обіг, веде до втрати бюджетних ресурсів, негативно впливає на принципи конкуренції, формує надто великі необліковані прибутки окремих громадян. Поряд з цим, має місце реальна можливість подолання «тіньової» економіки шляхом цілеспрямованого та постійного впливу на певні аспекти функціонування економічної інфраструктури з урахуванням всіх загроз й можливих наслідків.

Найдоцільнішими серед них слід вважати:

- реформування податкової системи, яка повинна включати помірковані та науково-обґрунтовані ставки податків та обов'язкових зборів, які мають призвести до поживлення діяльності господарюючих суб'єктів й легалізації «тіньового» сектора економіки;
- спрощення й скорочення загальної кількості звітності суб'єктів господарювання та установ, котрі надають дозволи на право виконання інших видів діяльності;
- перегляд ставок нарахування заробітної плати в соціальні фонди;
- впровадження дієвої процедури виявлення фактів тінізації заробітку найманих працівників;
- перегляд діючої системи нарахування пенсій шляхом встановлення прогресивних ставок залежно від розміру заробітку, що стимулює працівників до офіційного отримання заробітної плати;
- розгляд показника приросту доходів на душу населення у певному регіоні як критерій оцінки результатів діяльності органів регіональної влади;
- підтримка малого та середнього бізнесу, скорочення рівня безробіття та зниження рівня соціально-політичної напруженості в суспільстві.

Таким чином, без забезпечення фінансово-економічної безпеки регіонів неможливо вирішити основні завдання, що постають перед регіональною та національною економікою. Адже власне безпека створює необхідні передумови для зростання фінансово-економічного потенціалу регіонів, виявлення нових джерел фінансових ресурсів для забезпечення наявних потреб, економічних та фінансових спроможностей регіонів.

Проаналізовані визначення дозволяють виокремити фінансово-економічну безпеку регіонів як систему, що забезпечує стабільність фундаментальних фінансово-економічних відносин і пріоритетів розвитку регіонів, які реалізують захищеність його фінансових та економічних інтересів. Цілеспрямованістю фінансово-економічної безпеки регіонів є створення необхідних передумов для покращення фінансового потенціалу, зростання фінансової незалежності та стійкого зростання соціально-економічних показників розвитку.

Вдосконалення фінансово-економічної безпеки регіонів залежить від реальних прогнозів щодо джерел прибутків та показників дотаційності регіональних бюджетів, від відповідності показників прибуткових статей мінімальним потребам регіонів. Тому необхідно враховувати, що децентралізація влади повинна супроводжуватися розподілом фінансових ресурсів між державними і місцевими бюджетами України. Тобто, це є зосередженням фінансових потоків у місцевих бюджетах, які складають базу для забезпечення власної фінансово-економічної безпеки. Однак, відсутність дієвого механізму управління фінансовими потоками може призводити до виникнення фінансових та економічних проблем і зниження рівня фінансово-економічної безпеки регіону.

Зважаючи на це, виникає необхідність для місцевих органів влади у створенні, запровадженні та управлінні заходами щодо дієвості механізму забезпечення фінансово-економічної безпеки, які сприятимуть досягненню у регіонах необхідного фінансового та економічного рівня розвитку, стабільності кредитно-фінансової, податкової та бюджетної системи, протидії непродуктивному відтоку капіталу, перехід його в «тінь» та ін. Аналізуючи фінансово-економічну безпеку окремого регіону через важливість інтересів його соціально-економічного розвитку, виокремлюють головні принципи його безпечного функціонування:

- стійкі позиції та захищеність економіки та фінансової системи регіону щодо впливу несприятливих факторів внутрішнього та зовнішнього походження;
- цільовий характер та ефективність використання фінансових потоків з метою використання дієвих фінансових технологій та інструментів;
- зменшення обороту коштів у «тіньових» секторах економіки;
- забезпеченість регіону нагальними фінансовими ресурсами та фінансово-економічна незалежність регіонів при вирішенні невідкладних проблем;
- збалансованість та оптимізація фінансових потоків за векторами їх використання.

При запровадженні ефективної системи фінансово-економічної безпеки регіонів виникають певні труднощі, які обумовлені несвоєчасністю розробки складних теоретичних, методологічних та практичних завдань. Для досягнення стійкості на рівні регіону перешкоди виникають при розробці ряду важливих питань та невирішеності багатьох чинників, які проявляються як загрози. Тому фінансово-економічній безпеці регіонів викликає загрози правова неврегульованість значної кількості проблем, а також несприятливі економічні чинники об'єктивного характеру.

Врегулювання фінансово-економічної безпеки регіонів має на меті застосування певних засобів та методів, одночасне їх поєднання необхідне для утворення надійної безпекової системи. Звичайно, що територіальні одиниці відрізняються за розмірами, володіють відмінними фінансовими та організаційними спроможностями. Також неоднаковими є рівні ризиків. Проте недвозначним є постулат, що забезпечення фінансово-економічної безпеки регіонів по-різному може організовуватися та є життєво необхідним.

Забезпеченість фінансової та економічної безпеки регіону є необхідною умовою, адже безпосередньо впливає на стан наповнення його бюджету від прибутків галузей матеріального виробництва. Для фінансово-економічної безпеки регіонів притаманні як зовнішні, так і внутрішні особливості. Саме внутрішні аспекти направлені на стимулювання розвитку регіонів, підвищення економічного та фінансового потенціалу для збалансування соціальних потреб та фінансових можливостей регіонів, а також збалансування економічної, соціальної та екологічної сфер із фінансовими інтересами.

Різними вченими досліджувалося посилення впливу несприятливих чинників на рівень фінансово-економічної безпеки регіону. В наслідок цього окремо виділяються наступні стани фінансово-економічної системи: небезпечний, загрозливий, ризику та безпеки. При цьому ризики розглядається як імовірність утворення несприятливих ситуацій у регіоні, загрози – як існування негативних факторів, які спричиняють дестабілізуючий вплив на господарську діяльність регіону, при цьому порушують можливість щодо задоволення соціальних потреб населення; небезпеки – розглядаються як стан руйнівного

впливу дестабілізуючих чинників на фінансову та економічну безпеку регіонів, внаслідок чого нівелюється здатність до самовідтворення.

Політику фінансово-економічної безпеки регіонів можна розглядати як систему фінансових цілей, заходів, дій, що спрямовані на узгодження фінансових потреб, інтересів економічної, соціальної та екологічної сфер регіонів. Ця політика має реалізуватися регіональними та центральними органами законодавчої, виконавчої й судової влади, органами місцевого самоврядування, населенням, які виступають її суб'єктами.

Також варто здійснити вивчення основних чинників погіршення стану фінансово-економічної безпеки суб'єктів господарювання. Подібна система має бути дієвим інструментом для запобігання кризам та посприє забезпеченню фінансово-економічної безпеки регіонів. Фінансово-економічну політику безпеки регіонів потрібно розглядати як систему фінансових цілей, дій, заходів, що направлені на узгодження фінансових інтересів, потреб соціальної, економічної та екологічної сфер регіонів. Така політика повинна реалізовуватися центральними та регіональними органами виконавчої, законодавчої та судової влади, органами місцевого самоврядування, населенням, що виступають її суб'єктами.

Політика фінансової та економічної безпеки регіонів повинна підпорядковуватися загальній меті регіональної направленості фінансового забезпечення стійкого розвитку, що полягає у фінансовому забезпеченні запитів регіонів. Для попереднього виявлення ознак, що характеризують кризовий розвиток діяльності господарюючих суб'єктів потрібно здійснювати моніторинг, аналізувати внутрішні та зовнішні чинники, оцінювати масштаби кризового стану. Також необхідно провести аналіз основних чинників погіршення стану фінансово-економічної безпеки суб'єктів господарювання. Така системна робота повинна стати дієвим інструментом для запобігання кризам та позитивно впливатиме на забезпечення фінансово-економічної безпеки регіонів [9].

Підтримка фінансово-економічної безпеки регіонів проектує застосування специфічних засобів і методів, при цьому їх синтез необхідний для утворення надійної системи безпеки. Звичайно, що адміністративно-територіальні одиниці є різними за розмірами, користаються неоднаковими фінансовими та організаційними можливостями. Також є різними рівні ризиків.

Таким чином, однозначним є розуміння, що забезпечення фінансово-економічної безпеки регіонів є життєво необхідним та може здійснюватися різними засобами. Підтвердження фінансово-економічної безпеки регіонів є важливою умовою, оскільки безпосередньо впливає із наповнення бюджету, від прибутків галузей матеріального виробництва.

Фінансово-економічна безпека регіонів має внутрішні й зовнішні аспекти. Внутрішні спрямовані на стимулювання розвитку регіонів, збільшення фінансового потенціалу для збалансування потреб та фінансових можливостей регіонів, з однієї сторони, та збалансування фінансових інтересів їх соціальної, економічної та екологічної сфер – з іншої сторони Професор В. П. Мартинюк виділяє такі стани фінансово-економічної безпеки за інтенсивністю впливу негативних чинників: - нормальний стан: відсутність загроз для фінансової безпеки або їх слабкий вплив, що нейтралізується плановими діями системи управління чи самими ринковими процесами; - передкризовий стан: повернення до нормальних значень індикативних показників можливе шляхом мобілізації власних внутрішніх ресурсів системи. Така ситуація потребує термінових заходів, а подекуди досить високо затратних із нейтралізації й відведення загроз [4, с. 112]. Втім, виділення лише двох станів не дає змоги оцінити інтенсивність впливу негативних факторів на рівень фінансово-економічної безпеки регіонів.

Науковці О. Романова, О. Татаркін, В. Яковлев, О. Куклін виділяють нормальний, передкризовий та кризовий стани безпечного функціонування регіонів. Для розрахунку порогових значень виділяють два індикатори: для передкризового й кризового станів [12, с. 6]. Г. Ковальова виділяє передкризовий стан по декілька стадій: 1 - передкризовий

(початкова стадія перед кризового стану); 2 - передкризовий (власне передкризова стадія) і 3 – передкризовий (критична стадія, яка може перейти в критичну зону). Критичну стадію поділяє окремо на три стадії: кризу 1 (нестабільна стадія); кризу 2 (стадія загроз) й кризу 3 (надзвичайна стадія) [11, с. 161].

Дослідження властивостей розвитку територіальних громад, що утворюють середовище для залучення на їх територію підприємницьких структур та інвестиційних ресурсів, дає можливість виокремити основні чинники їх конкурентоспроможності: рівень розвитку комунально-технічної інфраструктури, геопросторове розташування, наявність та кваліфікація трудових ресурсів, умови місцевого бізнесового клімату, характерні особливості формування попиту у населення, своєрідності функціонування органів місцевого самоврядування.

У цьому контексті конкурентні переваги територіальної громади для окремих підприємств істотно відрізняються. Це залежить від області реалізації економічної діяльності, техніко-економічного рівня розвитку підприємства та його внутрішньої політики. Місцеві органи самоврядування як суб'єкти формування підприємницького середовища на території громади неоднаково впливають на забезпечення чинників її конкурентоспроможності.

Таким чином виникає питання визначення основного інструментарію формування підприємницького середовища, серед яких виділяють п'ять груп:

- прозора і стабільна фіскальна та юридична системи, що сформована у рамках повноважень органів місцевого самоврядування;
- землекористування, яке направлене на мінімалізацію юридичних перепон у сфері розпорядження;
- ефективне використання комунальної власності;
- планування розвитку територій, які б детально встановлювали правила просторового управління, втілюючи концепцію соціально-економічного розвитку, яка була затверджена та здійснюється;
- правова культура органів місцевого самоврядування та відповідальних посадових осіб, сприятливі умови щодо інвесторів, компетентна та ефективна співпраця з ними [8, с. 112–115].

Керування фінансово-економічним потенціалом регіонів передбачає систему принципів і методів розробки, прийняття і реалізації управлінських рішень, направлених на формування фінансового потенціалу та збільшення ефективності його використання усіма економічними суб'єктами – державою, регіонами, окремими організаціями та підприємствами, домашніми господарствами. Тому концепція управління фінансово-економічним потенціалом регіону включає в себе управління його формуванням, використанням та нарощуванням, а також фінансовими відносинами, загрозами і ризиками. Також управління фінансовим потенціалом регіону є комплексним впливом на його елементи, що спрямоване на підвищення величини та ефективності використання, досягнення фінансової самостійності, економічної стабільності та стійкості у державі та її регіонах, а також підвищення якості життя громадян та їх добробуту.

На сьогодні органи місцевого самоврядування мають на меті досягти фінансової незалежності у здійсненні власної політики на рівні адміністративно-територіальної одиниці. У такому становищі міжбюджетні трансферти не слід вважати перспективним джерелом, за допомогою якого можливо сформувавши основний обсяг фінансових ресурсів на місцевому рівні. Тому необхідно відшукувати інші джерела наповнення. Саме таким джерелом можна вважати інвестиційні ресурси, за допомогою яких можливо підвищити обсяги надходжень власних фінансових ресурсів до місцевих бюджетів. Також у даному напрямку потрібно розширити функції фінансового управління через визначення зобов'язань, направлених на підвищення інвестиційної привабливості регіонів.

Подібний напрям необхідно впровадити за рахунок втілення інвестиційного моніторингу, під яким необхідно трактувати накопичення спостережень, що впливають на

зміни, які викликані господарською діяльністю суб'єктів, спрямованою на забезпечення, з одного боку, на інформування потенційних інвесторів щодо можливих об'єктів інвестування на місцевому рівні, а з другого, – на підвищення можливостей надходжень власних фінансових ресурсів до місцевого бюджету та врахування особливостей і тенденцій у змінах у діючому законодавчому полі України. Основною ідеєю розширення функцій фінансового управління є виокремлення конкретної адміністративно-територіальної одиниці з комплексу інших внаслідок надання території виняткових рис, що забезпечить її привабливість для інвесторів у порівнянні з іншими адміністративно-територіальними одиницями. Крім цього, такий напрям впливатиме не лише збільшенню частки власних фінансових ресурсів у місцевих бюджетах, але й забезпечить збільшення кількості робочих місць на рівні адміністративно-територіальної одиниці [7, с. 95].

Таким чином, раціональне перманентне відслідковування впровадження програмних і стратегічних документів стане дієвим каналом зворотного зв'язку, що спроможний забезпечити досконале керування регіональним економічним розвитком внутрішнього ринку. Моніторинг значною мірою дозволить проводити інформаційно-комунікативне забезпечення прийняття та коригування управлінських рішень на регіональному рівні які впливають на збільшення й ефективність реалізації використання ресурсного потенціалу регіону, подолання наслідків структурної розбалансованості економіки, здійснення структурних перетворень. Активне інституційне середовище структурної політики на регіональному рівні, система продуманих інститутів розвитку як її основа повинні реалізовуватися як цілісна інтегрована система, що координує свою діяльність як за вертикаллю (держава – регіон), так і за горизонталлю (регіон – регіон). У такому випадку необхідно впорядковувати інституціалізовану, а саме закріплену законодавчо вертикаль інститутів регіонального розвитку, з метою дієвого забезпечення управління проектами та фінансування заходів структурної політики на регіональному рівні, представляла спільні цілі, мобільні ресурси для перерозподілу та ефективну систему управління та контролю [13, с. 34].

Необхідність посилення державного регулювання процесами формування і використання фінансового потенціалу країни і її регіонів відбувається на основі аналізу сучасних світових і національних тенденцій. Головною ланкою подібного регулювання має стати утворення єдиного національного мегарегулятора фінансово-банківської системи, що буде займатися усіма проблемами регулювання як банківських, так і небанківських фінансових інститутів – професійних учасників ринку цінних паперів, лізингових компаній, страхових компаній та інших фінансових інститутів.

Присутність подібного єдиного мегарегулятора дасть змогу гармонізувати дії у фінансово-банківській сфері із загальноекономічними пріоритетами, а також узгоджувати фінансове регулювання з метою усунення диспропорцій між різними секторами економіки. Подібний підхід є необхідним та адекватним, адже в Україні до нинішнього часу відсутні дієві механізми впливу на економіку за допомогою регулювання фінансово-банківської системи; на фінансовому ринку наявна роздробленість регулювання, що призводить до обмеженості його діяльності та невідповідності інвестиційним потребам українських підприємств та організацій; а при наявному нагляді та контролі не вдавалося зменшити наслідки економічних криз.

Стратегічне планування з метою забезпечення соціально-економічного розвитку територіальної громади, повинне містити такі етапи:

- здійснення аналізу основних показників соціально-економічного розвитку територіальної громади;
- розробка прогнозу соціально-економічного розвитку громади;
- проведення SWOT-аналізу громади для встановлення основних конкурентних переваг та недоліків громади у соціально-економічній сфері;

- розгортання стратегічного плану соціально-економічного розвитку громад, який повинен включати визначення візії та місії громади у регіоні в цілому, на цій основі формулюються стратегічні цілі за соціальними та економічним напрямками його розвитку;
- обрання показників результативності досягнення цілей; визначення пріоритетів у соціально-економічному розвитку територіальної громади; формування можливих варіантів сценаріїв соціально-економічного розвитку громади;
- оцінювання результатів прогнозу та, у разі потреби, коригування цілей соціально-економічного розвитку громади [6, с. 29].

Усталена українська практика управління на регіональному рівні, що базується на архаїчній основі положення регіональної політики, не завжди надає належної уваги всьому спектру критеріїв соціально-економічного розвитку, які включають динаміку валового регіонального продукту, динаміку кількості зареєстрованих у регіоні підприємств, динаміку тривалості життя населення та заробітної плати, у тому числі на новостворених підприємствах, остаточною метою втілення якої повинно бути зміцнення основ територіальної цілісності та стабільності держави.

Отже, до найосновніших показників соціально-економічного розвитку будь-якого регіону відносяться на даний час такі соціальні показники, як рівень освіти і кваліфікації населення, а також наявність та рівень якості шкіл, дитячих садків та інших освітніх установ. До цих же показників необхідно віднести показники, що характеризують контроль за якістю продуктів харчування, дотримання прав споживачів, забезпечення екологічної безпеки. Суттєвим показником є також рівень психологічного та фізичного здоров'я населення. Під час здійснення нової регіональної політики необхідно усвідомлювати, що значна частина регіонів потребує прискореної модернізації соціально-економічного розвитку, з метою зростання виробництва та доходів, зміни у суспільній свідомості, у традиціях та звичках, зміцнення суспільної згоди з приводу основних цінностей, насамперед, прав власності.

Перелік використаних джерел:

1. Газуда М. В., Індус К. П., Лалакулич М. Ю. Детермінанти формування і удосконалення системи управління фінансовим потенціалом України. Ужгород, 2017. 220 с.
2. Зінчук Т. О., Патинська-Попета М. М. Управління фінансовим потенціалом об'єднаних територіальних громад. *Економіка АПК*. 2019. № 12. С. 6
3. Кузенко Т. Б., Сабліна Н. В. Методичні підходи до управління фінансовим потенціалом підприємства. *Актуальні проблеми економіки*. 2015. № 4. С. 123–132.
4. Мартинюк В. П. Методологічні основи оцінки стану фінансової безпеки держави. *Фінанси України*. 2003. № 2. С. 122.
5. Марченко В. М., Бондар А. І. Управління фінансовим потенціалом підприємства. *Ефективна економіка*. 2018. № 11. URL: <http://www.economy.nayka.com.ua/?op=1&z=6644> (дата звернення: 18.01.2021).
6. Микитюк І. С. Стратегічне планування соціально-економічного розвитку територіальних громад. *Фінансова політика у системі соціально-економічного розвитку України*: тези доп. всеукр. наук.-практ. конф. (Київ, 13–14 квіт. 2016 р.). Київ, 2016. С. 26–29.
7. Никифорок Т. Б. Проблеми формування фінансових ресурсів органів місцевого самоврядування. *Сучасний стан та пріоритети модернізації фінансово-економічної системи України*: матеріали VIII Всеукраїнської науково-практичної конференції студентів, аспірантів та молодих вчених (Київ, 23 листопада 2017 р.). Київ, 2017. С. 94–96.
8. Патицька Х. Фінансово-економічний потенціал територіальних громад: механізми функціонування та активізації: монографія / ДУ «Інститут регіональних досліджень імені М. І. Долишнього НАН України». Львів, 2019. 209 с.
9. Повзун Д. І. Фінансово-економічна безпека як основна складова соціально-економічного розвитку регіону. *Ефективна економіка*. № 8. 2020. URL: http://www.economy.nayka.com.ua/pdf/8_2020/157.pdf (дата звернення: 18.01.2021).

10. Портна О. В. Фінансовий потенціал України: проблеми та перспективи. *Проблеми економіки*. № 4. 2012. С. 205–208.

11. Соціально-економічний потенціал сталого розвитку України та її регіонів: національна доповідь / за ред. акад. НАН України Е. М. Лібанової, акад. НААН України М. А. Хвесика. К.: ДУ ІЕПСР НАН України, 2014. 776 с.

12. Татаркин А., Романова О., Куклин А., Яковлев В. Экономическая безопасность как объект регионального исследования. *Вопросы экономики*. 1996. № 6. С. 78–89.

13. Ткачук І.-М. О. Інституційне середовище регіональної структурної політики розвитку внутрішнього ринку. *Сучасний стан та пріоритети модернізації фінансово-економічної системи України: матеріали VIII Всеукраїнської науково-практичної конференції студентів, аспірантів та молодих вчених (Київ, 23 листопада 2017 р.)*. Київ, 2017. С. 32–35.

УДК 339.137.2:339.56(477)

Oksana Ovsak

PhD (in Economics), Docent

Associate Professor of the Department of Management of Foreign Economic Activity of Enterprises
National Aviation University
Kyiv, Ukraine

Овсак Оксана

кандидат економічних наук, доцент

доцент кафедри менеджменту зовнішньоекономічної діяльності підприємств
Національний авіаційний університет
м. Київ, Україна

DIRECTIONS OF STRENGTHENING THE COMPETITIVENESS OF UKRAINE'S ECONOMY

1. INTRODUCTION

In the current conditions of world economic development, the issue of forming and maintaining national competitiveness is particularly relevant. In the actual period, the spread of the COVID-19 pandemic and the use of anti-pandemic measures at the national, international, and global levels, solving the problem of finding sources and national economy's development directions that can provide a competitive advantage is a complex task. Its solution should be based on the current assessment of the national economic competitiveness and the identified factors of its development. Many scientists, in particular, M. Porter, J. Sachs, who outlined the foundations of national competitiveness, creating the necessary theoretical basis in their works, pay attention to the problems of determining, assessing, and ensuring the competitiveness of the national economy. Later, responding to the existing challenges, both in Ukraine and abroad, scientists began to improve, expand their development. Among the leading domestic studies on this issue should be mentioned in the works of L. Antonyuk, B. Kvasnyuk, A. Melnyk, V. Bazylevych, etc., in which a detailed analysis of factors was performed and substantiated different approaches to determining the components of competitiveness. However, despite the wide range of revealed theoretical and methodological aspects, the problem of identifying and studying the factors influencing the international competitiveness of Ukraine and developing recommendations for improving its level in the coming years remains relevant. The purpose of the study is to study the essence and components of the formation of international competitiveness of the national economy, systematization of assessments of the level of competitiveness of Ukraine and the development of recommendations for improving its level.